

Forráskiadási elvek a német nyelvű iratokhoz

1. Általános forrásátírási elvek:

- 1.1. Az átírás célja az egyes, s egymástól sokszor, részben rendszeresen különböző kéziratok átírása az olvasást a mai olvasó számára megkönnyítő lehető legkevesebb beavatkozással. Egyidejűleg pedig a kéziratok írás- és nyelvi jellemzőinek lehető legteljesebb körű megőrzése. Egységesítés csak a mondatjelek, kis- és nagybetűk használata, illetve a rövidítésfeloldások terén történik. Az apparátusnak ezekben az esetekben minden felismerhető, az átírásban azonban megváltoztatott nyelvi és íráshasználati mintázatot meg kell említenie.
- 1.2. A bizonytalan olvasatok sárga kiemeléssel jelzendők
- 1.3. Egy szöveg átírása akkor tekinthető előzetesen lezártnak, ha az átíró minden szót és mondatot pontosan ért, vagy ha nem, a kérdéses helyeket a lektor számára egyértelműen jelöli.
- 1.4. Az átíró által nem ismert német szavak ellenőrzéséhez javasolt a Frühneuhochdeutsches Wörterbuch (<https://fwb-online.de/>), illetve a Grimm-szótár (http://woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/wbgui_py?sigle=DWB) használata, valamint hang- és írástörténeti alapismeretek (a Frühneuhochdeutsche Grammatik újabb kiadásai, Oskar Reichman net al.)
- 1.5. A <sic> jelölést nem használjuk.
- 1.6. A kézirati kiemelő betűtípust nem jelöljük az átírásban.
- 1.7. A kézirati javításokat átvesszük az átírásba, pl. „Weil das ~~Agramer~~ Erlauer Capittel”
- 1.8. Az oldalváltásokat []-be tett és vastagon szedett oldalszámmal jelöljük: „bedenken [2:] undt”
- 1.9. A külzet szövege az átírás végére kerül „**Külzet:** ...” megjelöléssel.

2. Apparátus:

2.1. A forrástételek a következő elemeket tartalmazzák:

- Forrásszám (az átírások egységesítésekor a szerkesztő adja, az átírónak ezzel nincs dolga)
- Magyar (német) nyelvű regeszta
- Forrásszöveg
- Keltezés dátuma
- Keltezés helye
- Küldő/kiállító személy/szerv [titulus, beosztás a névmutatóban összegezve]
- Címzett [titulus, beosztás a névmutatóban összegezve]
- Írnok (amennyiben ismert)
- A szöveg nyelvezetével kapcsolatos észrevételek a szerkesztő és lektor számára
- A kézirat írásképével kapcsolatos észrevételek a szerkesztő és lektor számára

2.2. Az olvasónak szánt filológiai megjegyzéseket lábjegyzetben kell az átíráshoz fűzni (pl. szavak értelmezésével kapcsolatos megjegyzést, hiátus tényét, az írnok által az általunk használttól következően eltérő rövidítésfeloldást stb.)

- 2.3. A lapszéli jegyzeteket, amennyiben azok a szöveg tartalmára vonatkozó megjegyzések és nem szövegbetoldások, lábjegyzetben kell említeni.
- 2.4. Az átírás során a word fájl tartalmazza a regesztát, szövegátírást és lábjegyzeteket. Az egyéb adatokat az excel fájlba kell bevinni.

3. Betűk, írásjelek:

- 3.1. A kézirati betűket latin betűs megfelelőikkel adjuk vissza az alább felsorolt kivételektől eltekintve.
- 3.2. A **diakritikus jeleket** megtartjuk (pl. ÿ, ë, w̄). Amennyiben a Times New Roman betűtípus nem rendelkezik a megfelelő jellel, a Mediaevum betűtípus használandó.
- 3.3. A hangértéket nem jelölő, a kéziratban a betű optikai kiemelésére használt ékezetet az **-u-** fölött nem adjuk vissza. E betűk átírása: u
- 3.4. Az **u-** hangértékben álló morfémakezdő v- átírása: u-. Amennyiben a v- fölött két pont áll ü- hangértékben, az átírás: ü-
- 3.5. Az i- hangértékben álló szókezdő és szóvégi **j-** átírása: i-
- 3.6. Az **æ** ligatúra átírása: ae
- 3.7. **-h-/-ch-:** A h/ch választása a koraujfelnémetben jelölhetett hangkülönbséget, elnagyolt betűkép esetén a -ch- c-je azonban gyakran nincs, vagy nincs egyértelműen kiírva. Ezért az átírásban a következő módon kell eljárni:
- a mai -ch(-) helyén álló -h(-)-t gondos íráskép esetén (amikor a kézirat egyébként minden betűt gondos vonalvezetéssel kiír) -h(-)-ként írjuk át, gondatlan vonalvezetés esetén pedig -ch(-)-ként.
 - a mai -h- helyén álló kézirati -ch-t az átírásban megtartjuk
 - a ma h- nélkül írt szavak esetében a kézirat legpontosabb olvasatát adjuk vissza (pl. befelhen vs. befelchen, mindkét írásmód használatos volt).
- 3.8. **-z-/-tz-:** A két betű írásmódja nem mindig válik szét egyértelműen a korabeli kéziratokban. -tz- írásmódot akkor használunk az átírásban, ha a -z- kezdő szára jól láthatóan kiemelkedik a középvonalból, magassága a középvonalénak mintegy kétszerese.
- 3.9. A számok előtti és nem sorszámok utáni .-ot az átírásba nem vesszük át.
- 3.10. A gondatlan betűvezetés miatti bizonytalan olvasatokat dőlt szedéssel jelöljük. Pl.:
Durchle \ddot{u} cht

4. Kis- és nagybetűk:

- 4.1. Nagy kezdőbetűt használunk mondatkezdéskor, tulajdon- és földrajzi nevek, valamint címek és azok rövidítése esetén. Minden egyebet kisbetűvel írunk. Pl. „Dennen Edlen Ehrn Vesten Wollweisen Herrn Burgermeister Richter unndt Raht der Khoniglihhen Fray Stadt Odenburg”.
- 4.2. Amennyiben egy-egy forrás ettől eltérő esetben, felismerhető mintázatban is következetesen nagybetűt használ (pl. minden főnevet nagybetűvel ír), azt az apparátusban jelezzük a 2. pont szerint.

5. Egybeírás, különírás:

- 5.1. Az egybeírás és különírás a kéziratot követi. Attól két esetben térünk el:
- 5.2. A kéziratban külön írt előjárószó+ige kapcsolatot az átírásban egybeírjuk.
- 5.3. A mondatvégi elválasztójellel nem jelölt összetett szavakat a mai helyesírás szerint egybeírjuk, hacsak az adott kézirat gyakorlata nem sorvégi helyzetben a kérdéses összetett szót jól felismerhető mintázat szerint külön nem írja. Ebben az esetben megtartjuk a különírást sorvégi helyzetben is.

6. Mondatjelek:

- 6.1. Mondatjeleket a mai központosítás szerint használunk.
- 6.2. A kézirati vesszőt mai pont helyén pontként írjuk át.
- 6.3. Amennyiben az egyes szövegek írói jól felismerhető központosítási mintázatot használnak, azt az apparátusban megjegyezzük. Pl.: Az írnok egyáltalán nem használ mondatjeleket. Vagy: A szöveget az írnok központosítása alapján tollba mondták. A kézirat mondatjelei a tollbamondási egységeket követik.

7. Rövidítések:

- 7.1. A következő rövidítéseket jelöletlenül oldjuk fel a német szövegekben:
 - a jelöletlenül feloldott latin rövidítések (pl. per, pro, -us, et, contra)
 - -er
 - -(e)n/m
- 7.2. A toldalékban található lehúzott szárú nazális (ŋ) feloldása minden esetben –(e)n. Akkor is, ha a mai nyelvtan -em részes végződést ír elő.
- 7.3. A rövidített Herr szót (h^ʰ) egységesen 'herr'-ként oldjuk fel, azonban a feloldást dőlt szedéssel jelöljük: **herr**
- 7.4. **dz, wz, etwz**: A wz, etwz rövidítéseket was, etwas alakban oldjuk fel, s a feloldást minden esetben dőlt szedéssel jelöljük. A dz rövidítést névmási használatban das-ként, kötőszói használatban daß-ként oldjuk fel, dőlt szedéssel.
- 7.5. A feloldandó rövidítéseket []-ben oldjuk fel
- 7.6. Feloldatlanul hagyjuk a következő rövidítéseket: **E.E.R.; tl.; den.; E.H.** (= E[uer] H[errlichkeit])
- 7.7. Néhány gyakori rövidítés jellemző (de nem kizárólagos) feloldása:
 - MPria: M[anu] P[rop]ria
 - F.D.: F[ürstlich(er)] D[urch]laucht

- E.W.: E[uer] W[eisheit]
- DW.: D[ienst]w[illig(er)]
- Mt: M[aiestä]t
- Ao A[nn]o
- k (x) k[reuzer]

Ezeket a rövidítéseket ilyen betűalakban oldjuk fel, a nyelvtani környezetnek megfelelően ragozva.

8. Zárójelek:

- [] rövidítések feloldása, amennyiben a feloldás jelölendő
- [] lap szélén, vagy sorok között található utólagos szövegbetoldások. A []-vel jelölt betoldás a szövegbeli helyére illesztendő
- < > szövegrekonstrukció hiátus, illetve tintafolt miatt olvashatatlan szöveg esetén. Amennyiben a rekonstrukció bizonytalan, az a lektor számára jelölendő az 1. pont szerint
- () a kézirati zárójelek visszaadása az átírásban